

на реалізацію специфічних, наповнених цінностями потреб в орієнтирах. Представники освіченої інтелігенції мали дати відповідь на нагальні питання військового часу та скоригувати суспільні настрої, через перетворення історичних знань на орієнтаційну матрицю.

Список використаних джерел

1. Байрау Д. Наука, техника и общество в Первой мировой войне // Наука, техника и общество России и Германии во время Первой мировой войны / Под. ред. Э.М. Колчинского, Д. Байроу, Ю.А. Лайус. – СПб.: Нестор-история, 2007.
2. Бердяев Н.А. К спорам о германской философии // Русская мысль. – 1915. – № 5. – С.115–123.
3. Бузескул В.П. Современная Германия и немецкая историческая наука в XIX столетия // Русская мысль. – 1915. – № 2. – С. 24–55.

4. Волковский Н.Л. История информационных войн. – СПб.: Полигон, 2003.
5. Гершензон М.О. 1870 и 1914 // Русская мысль. – 1914. – № 8-9. – С. 94–115.
6. Гримм Э.Д. Пьяные илоты. Немецкие бесчинства и европейская культура // Русская мысль. – 1914. – № 8-9. – С. 76–93.
7. Коральник А.Д. Германская идея // Русская мысль. – 1914. – № 12. – С. 42–60.
8. Котляревский С.А. Война за мир // Русская мысль. – 1914. – № 10. – С. 94–98.
9. Рюзеи Й. Нові шляхи історичного мислення – Львів: Літопис, 2010.
10. Сенявская Е.С. Противники России в войнах XX века: Эволюция "образа врага" в сознании армии и общества. – М.: Росспэн, 2006.
11. Тарле Е.В. К истории русско-германских отношений в новейшее время // Русская мысль. – 1914. – № 11. – С. 83–93.

Надійшла до редколегії 05.08.14

С. Стельмах, д-р ист. наук, проф.,
С. Котова, студ. магистратуры

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ "ОБРАЗА ВРАГА" В РОССИЙСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ 1914–1915 гг. (НА ПРИМЕРЕ ЖУРНАЛА "РУССКАЯ МЫСЛЬ")

Статья посвящена исследованию особенностей формирования истоков "образа врага" в России в 1914-1915 гг. В исследовании анализируются тексты журнала "Русская мысль", которые были преимущественно конституционно-умеренного направления. Основное внимание публицистов было сосредоточено на враге №1 – Германии.

Ключевые слова: Первая мировая война, "образ врага", пропаганда, русская публицистика, российские историки.

S. Stelmakh, Doctor of History, Prof.,

S. Kotova, Master Stud.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE FORMATION OF "THE ENEMY IMAGE" IN RUSSIAN PUBLICISTICS 1914–1915 (THE EXAMPLE OF THE MAGAZINE "RUSSKAYA MYSL")

The article is devoted to the research of the features of formation of leaks "enemy image" in the Russian Empire in 1914-1915 years. It was analyzed the texts of journal "Russkaya Mysl", which were mainly constitutional and moderate. The publicists paid much attention on Germany – enemy "number one".

Keywords: The First World War, "image of enemy", propaganda, Russian publicism, Russian historians.

УДК 355.123.1

І. Стичинський, студ. магистратури
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВИВЧЕННЯ ПОБУТУ ТА ПОВСЯКДЕННЯ ВОЯКІВ В ЧАСИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ФРОНТОВИХ УМОВАХ (НА ПРИКЛАДІ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ АРМІЙ)

В цій статті йдеться про важливість вивчення побуту та повсякдення вояків у фронтових умовах під час дослідження Першої світової війни. Обґрунтовується актуальність дослідження та стисло оглядається джерельний та історіографічний комплекс. На прикладі вивчення австро-угорської та російської армій у Великій війні показано застосування джерел, в яких міститься інформація про побут та повсякдення.

Ключові слова: Перша світова війна, збройні сили, Австро-Угорщина, Російська імперія, побут, повсякдення.

Запорука всестороннього вивчення історичних подій, на нашу думку, полягає у багатогалузевих дослідженнях. Історичні факти потрібно вивчати не лише як явище політичної історії, а і як подію локального значення, що відображає стан певного суспільства.

Перша світова війна є визначальною для українських земель. Українці приймали в ній участь у лавах воюючих армій, а терени нашої держави стали театром військових дій, де відбулись визначні баталії Великої війни, на суходолі та на морі.

Зазвичай військовий конфлікт розглядається як явище геополітичне. Нічого дивного в цьому немає, адже дійсно, війни спричиняють зміни території у державах, зникнення і появу нових державних утворень тощо. Військове протистояння може бути результатом тривалого дипломатичного процесу, кризи, вирішення якої не вдалось за столом перемовин.

Не є в цьому виключенням і Велика війна. Сучасна наука показує, що однобоке її дослідження є неповним, деякі важливі явища війни залишаються поза увагою науковців. Саме тому потрібно зосередитись на проблемах, які допомагають побачити війну з середини.

Ми вважаємо, що такою проблемою є побут та повсякдення вояків у фронтових умовах. Приблизно формуючи образ вояка-фронтовика, ми можемо зрозуміти, як виглядало ціле військо, чому воно мало такі бойові якості, а не інакші. В даному випадку побут і повсякдення виступають вирішальними чинниками, які впливають на бойові якості воїна на війні.

Актуальність теми полягає в тому, що військовий побут та повсякдення в умовах бойових дій не є для нашої держави зараз чимось далеким та відстороненим. У Донецькій та Луганській областях нині відбувається антитерористична операція (АТО). По факту ведуться бойові дії, як за умов справжньої війни. В цей час ми бачимо, що ефективність дії бойових підрозділів залежить не лише від їх озброєння, а і від харчового та матеріального забезпечення – побутових умов. В такий скрутний час держава виявилась не в змозі повністю зробити побутові умови вояків в зоні АТО сприятливими для перебування війська. Цим зараз активно переймаються прості громадяни України та волонтерські організації, які координують рух взаємодії народу з армією. Таким чином ми зараз побачили, що побут вояка по-

значається на його бойових якостях, і, власне, їх формує. Тому це важливо.

Австро-угорська та російська імператорська армії вибрані не випадково. До складу цих держав під час Першої світової війни входили українські землі. В арміях Габсбургів та Романових довелося воювати українцям. Вихідці з українських земель являли собою помітну частку у збройних силах обох імперій.

На території України австро-угорська та російська армії були основними учасниками конфлікту. Через це історія Першої світової війни на українських землях невід'ємно пов'язана з вивченням цих двох армій.

Важливим у дослідженні фронтового побуту та повсякдення є підбір джерел. Джерельний комплекс з даної проблеми по Першій світовій війні є доволі великим та розмаїтим.

Основною групою джерел є писемні. До них ми відносимо офіційні документи, армійські статuti, які певним чином регламентують солдатський побут. Також важливим джерелом є мемуарна спадщина. Це вельми цікаве та інформативне джерело. Мемуарні рядки можуть містити інформацію про побут, повсякдення, явища фронтового життя, які відомі лише його учасникам.

Матеріальні, речові джерела є не менш важливими. Вивчення музейних колекцій та антикварних збірок сприятиме розширенню дослідницького кругозору.

В контексті Великої війни важливим джерелом є фотодіяльність. Новітні технології дозволяють нам широко використовувати фотографічні джерела у своїх дослідженнях. За інформативністю фото не поступається джерелам з попередніх груп.

Вояцький побут та повсякдення Першої світової можна досліджувати і за допомогою специфічних джерел. Серед таких виділимо фронтовий фольклор.

Історіографія з даної проблеми складає не надто велику сукупність нарисів, чимало з яких ми можемо зустріти в мережі Інтернет [2], [3], [4].

Нам видається, що цю об'ємну тему для полегшення роботи потрібно поділити на частини. Таким можуть бути: умови проживання на фронті, харчове забезпечення та повсякдення – проведення вільного часу від виконання службових обов'язків.

Переїду до прикладів вивчення побуту та повсякдення за допомогою деяких джерел.

Спогади з часів Першої Світової хорунжої УСС Олени Степанів [1] розповідають такі речі про харчове забезпечення: "17.X. Свобода – Солотвина. 6 год. рано, ми вже в Свободі. Се лісничівка зничена пробуванням козаків. Коло неї попеліє запалена хата. Стрільці печуть на зграйщах бульбу, заспокоюють голод ріпою" [1, с. 53].

"19.X. Вигода-Болехів. Рано сотня дійшла до села По дорозі поживили нас жінки молоком, бульбою і хлібом" [1, с. 53].

"10. XI Аннаюрг. Відпочиваємо, хлопці перуть білля, господарюють по хатах, харчуються на власну руку" [1, с. 56].

Прочитавши ці рядки стає зрозумілим ставлення вояків до вищого керівництва і про стан харчового забезпечення австро-угорської армії в конкретній місцевості на марші.

Роман Дашкевич [1] згадує про святкування Різдва на війні: "Рік 1916. ...Приготували перед тим дещо на свята. Кухар, який з кухнею стояв в селі, привіз нам навіть куті. Такі у нас свята були. Ми таки побажали собі й другому що нехай мине все перебуде лихо нашого народу, та бажали бодай надії, нехай воно буде краще. Заколядували, хоча і не вільно було співати. Та ніхто не спинав. Усі чули: не зачіпайте їх, бо і коли розлюченого раба зачепиш, то готов гаркнути як собака. Свята минали, як кожний буденний день. Одною

радістю були листи від рідні, а в прочім – усе чуже" [1, с. 284]. З цього уривку ми дізнаємось, що для австро-угорського війська під час свят в певних випадках було притаманне використання національних обрядових свят – в даному випадку куті. Також вояки співали колядки. В цілому свято на фронті містить ті ж самі компоненти, що і в рідній оселі, але автор спогадів підкреслює, що військові умови накладають свій відбиток на святкування.

Про свято в умовах війни з протилежного боку нам розповідають спогади артилерійського прапорщика Ф. Степуна: "В девять мы сели за легкой обед, новый командир, Вильзар, я и двое гостей. Пообедав, мы окончательно прибрали комнату, накрыли пасхальный стол: кулич и пасха, присланные из Москвы, пасха, "сооруженная" нашим хозяйственным командиром, львовский окорок ветчины, в изготвленной Гилевым бумажной горжетке, яйца, очень удачно выкрашенные луком, красными канцелярскими чернилами и лиловой мастикой для казенных печатей, две бутылки вина (Вильзар получил красное, а я твое "Опорто") и бездна всяких сладостей" [5].

Ці ж спогади містять інформацію про умови проживання: "Ночевали в прекрасной гостинице, спали на мягких постелях, приняли теплые ванны, ели майонез из пулярды, грязными, походными сапогами попирали голубые ковры нарядного ресторана", а могло бути й інакше: "Мы расположились биваком между лазаретом для тяжело раненных, кладбищем, все время принимавшим в недра свои наскоро сколоченные гробы, и платформою, у которой беспрестанно выгружались санитарные поезда, прибывавшие из-под Ивангорода... Кроме своего трагического облика война явила мне здесь и свой отвратительный лик. Угнетающая забитость серых солдатских масс, что уныло поют в скотских вагонах" [5]. Ось так, навіть на війні умови проживання могли різнитись в залежності від наближення до фронту.

Таким чином, помітно що відомості з фронтового побуту та повсякдення можуть нам чимало розповісти про різні аспекти буття солдата на війні. Побутові умови відкладаються на морально-психологічному образі вояка, що в свою чергу впливає на те, як він себе покаже в бойових діях. Крім того, від вищезазначених умов залежать настрої в армії стосовно військового командування та керівництва держави.

Найголовнішим є результат вивчення військового повсякденного життя та побуту. Він показує, що яким би не було організоване суспільство в мирний час, у військових умовах цей порядок ламається. Війна не може бути для когось гарною, а для когось поганою. Негативною вона є для всіх сторін конфлікту.

Отже, існує багато аспектів, які вказують на те, що дослідження побутових умов та повсякдення війська є важливою частиною у вивченні одного з найбільших світових військових конфліктів – Першої світової війни.

Список використаних джерел

1. Олена Степанів – Роман Дашкевич. Спогади і нариси/ Упоряд. Г. Варник, А. Фелонюк; Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ. – Львів: Літературна агенція "Піраміда", 2009. – 632 с.
2. Балла Т., Кисс Г. Австро-венгерские солдаты на русском фронте в 1914-1918 годах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ah.milua.org/avstro-vengerskie-soldaty-na-russkom-fronte-v-1914-1918-godax>
3. Валяев Я. Фронтная жизнь солдат российской императорской армии в годы Первой мировой войны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/frontovaya-zhizn-soldat-rossiyskoj-imperatorskoj-armii-v-gody-pervoy-mirovoy-voyny>
4. Веремеев Ю. Рацион питания русского солдата 1914-17 годы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://army.armor.kiev.ua/tist/paek-rusarm1914.shtml>
5. Степун Ф.А. (Н. Лугин). Из писем прапорщика-артиллерииста. – Томск: Издательство "Водолей", 2000. – 192 с. [Електронна версія]. – Режим доступу: <http://militera.lib.ru/db/stepun/index.html>

Надійшла до редколегії 05.08.14

И. Стычинский, студ. магистратуры
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИЗУЧЕНИЕ БЫТА И ПОВСЕДНЕВНОСТИ ВОИНОВ В ПЕРИОД ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ ВО ФРОНТОВЫХ УСЛОВИЯХ (НА ПРИМЕРЕ АВСТРО-ВЕНГЕРСКОЙ И РОССИЙСКОЙ АРМИИ)

В статье идет речь о важности изучения быта и повседневной жизни солдат на фронте во время Первой мировой войны. Обосновывается актуальность исследования и кратко анализируется комплекс источников и историографии. На примере изучения австро-венгерской и российской армии во время Великой войны показано применение источников, которые содержат информацию о быте и повседневности.

Ключевые слова: Первая мировая война, вооруженные силы, Австро-Венгрия, Российская империя, быт, повседневность.

I. Stychynskiy, Master Stud.
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE STUDY OF DAILY LIFE OF SOLDIERS DURING THE FIRST WORLD WAR IN WARTIME CONDITIONS (THE EXPERIENCE OF THE AUSTRO-HUNGARIAN AND RUSSIAN ARMY)

This article is about the importance of studying of soldiers' daily life in the battlefield conditions during the investigation of First World War. It justifies the topicality of the investigation and gives brief description of source and historiographic complex. On the example of Austro-Hungarian and Russian armies during First World War it shows the source application which contain the information about daily life.

Key words: The First World War, armed forces, Austro-Hungary, Russian empire, daily life.

УДК 94(477)"191":623.746

А. Харук, д-р іст. наук, проф.
 Академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного, Львів

РОЗВИТОК АВІАЦІЙНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ У 1916–1918 РОКАХ

У статті описані кроки щодо розширення виробничо-конструкторської бази авіаційної промисловості в Україні у 1916–1918 рр. У статті проаналізовано такі заходи: організація виробничо-дослідного осередку в Херсоні, авіаоторного підприємства в Олександрівську, проекти створення авіазаводів в Києві та Харкові.

Ключові слова: авіаційна промисловість, авіаційне підприємство, військова авіація, Перша світова війна.

Період Першої світової війни характеризувався інтенсивним розвитком насамперед тих галузей промисловості Російської імперії, що були орієнтовані на воєнні потреби. Помітне місце серед них посідала авіаційна промисловість, кілька підприємств якої знаходились на теренах України. До них, зокрема, належали крупний завод Анатри та низка дрібніших підприємств (Адаменка, Терещенка). Однак їх виробничі можливості далеко не задовольняли потреб. Тож з метою зниження залежності від імпорту в 1916-1917 рр. було ініційовано низку проектів зі створення нових авіаційних та авіаоторних заводів. До розпаду Російської імперії ці підприємства знаходились на різних стадіях організації, фактично ще не розпочавши виробничої діяльності, а пізніше більшість цих проектів було згорнуто. Тому вони опинились поза увагою істориків. Навіть у найбільш ґрунтовних працях як радянської доби – П. Дузя [1], так і 90-х рр. ХХ ст. – В. Савіна [2] – автори, у кращому разі, обмежуються короткими згадками про ці підприємства.

Метою даної роботи є висвітлення спроб розширення виробничо-конструкторської бази авіаційної промисловості в Україні в 1916-1918 рр., а саме – організація виробничо-дослідного осередку в Херсоні, авіаоторного підприємства в Олександрівську, проекти створення авіазаводів в Києві та Харкові та ін.

Бурхливий розвиток авіаційної техніки в роки Першої світової війни поставив питання про організацію авіаційного науково-дослідного і випробувального центру, спроможного забезпечити науковий супровід практичних робіт в галузі авіації. У військовому відомстві в березні 1916 р. відбулось обговорення цієї ідеї, на якому з обґрунтуванням необхідності заснування наукового центру виступили полковник О. Вегенер та професор Г. Ботезат – визнаний авторитет в галузі літакобудування, випускник Харківського технологічного інституту. За кілька місяців Управління Військового Повітряного Флоту (російська абревіатура – УВВФ) видало наказ про створення в Херсоні Головного аеродрому

Повітряного флоту Росії. Вибір Херсону був зумовлений природно-кліматичними факторами, а саме – великою кількістю погожих, сонячних днів, необхідних для проведення льотних випробувань [3]. В грудні того ж року полковника Вегенера офіційно призначили начальником Головного аеродрому. Науковим керівником став професор Ботезат, а завідувачем аеростанцією (льотною базою) – військовий льотчик О. Раєвський. Затверджений 15 грудня 1916 р.³ перелік завдань, що покладались на Головний аеродром, включав 27 пунктів, першочерговими серед яких були випробування літаків, озброєння, прицілів, засобів радіозв'язку та приладів [5, арк. 164-165]. Графік організації аеродрому був розрахований на 18 місяців – з 1 січня 1917 р. до 1 липня 1918 р. [5, арк. 166]. Кадрове забезпечення здійснювалось, зокрема, і за рахунок залучення іноземних фахівців. Так, 20 травня 1917 р. було вирішено виділити 75 тис. крб. для розміщення в Херсоні інструкторів та механіків з Англії [7, арк. 185 зв.].

У квітні 1917 р. відбулось урочисте відкриття Головного аеродрому. На той час уже працювала низка відділів та лабораторій, аеродромна служба, почалось будівництво аеродинамічної труби [2, с. 70]. Тоді ж було виділено майже 500 тис. крб. на продовження облаштування установи [5, арк. 168]. Станом на 14 серпня 1917 р. загальний кошторис обладнання Головного аеродрому визначався у 12 млн. 650 тис. крб. [5, арк. 189]. Така астрономічна сума викликала цілком зрозуміле прагнення обмежити витрати, і 5 вересня Управлінню Військового Повітряного Флоту було запропоновано переглянути кошторис, обмежившись тільки необхідними витратами. Одночасно передбачалось виділити негайно черговий транш у розмірі 2 млн. крб. [5, арк. 202]. Але хід революційних подій і зміна пріоритетів військово-політичного керівництва вилились, зрештою, у прийняте 2 грудня 1917 р. рішення "заморозити" облашту-

³ Усі дати до 1 березня 1918 р. наведені за старим стилем.